

ZBIGNIEW MOGIŁA

Wrocławska Agencja Rozwoju Regionalnego

JANUSZ ZALESKI

Wrocławska Agencja Rozwoju Regionalnego

Instytut Meteorologii i Gospodarki Wodnej w Warszawie

WROCLAW – METROPOLIA POLSKI POŁUDNIOWO-ZACHODNIEJ

Abstract: Wrocław – Metropolis of South-West Poland. The aim of the paper is to present the metropolis of Wrocław with special emphasis laid upon its socio-economic development. Starting with a concise presentation of the history of the city after the political and economic transition, we subsequently carry out a descriptive analysis of the economic development of Wrocław and its specifics. It provides us with a grounding to highlight what a development narrative of the metropolis has been up to now and how it should be shaped in the future. Further on, we present the main challenges for the development path of Wrocław. With obtained outcomes we clearly show that the Wrocław metropolitan area distinguishes itself against the background of Krakow, Poznan and Szczecin in terms of its development. However, the current development narrative seems to be coming to an end which implies a comprehensive policy feedback.

Keywords: Economic development, metropolis, metropolitan areas, Wrocław.

Wprowadzenie

Wrocław jako jednostka osadnicza o powierzchni 292,92 km² i charakteryzująca się 638,6 tys. oficjalnie zarejestrowanych mieszkańców w granicach administracyjnych miasta [GUS 2017], zalicza się do największych miast w Polsce – obecnie zajmuje 3 miejsce pod względem liczby mieszkańców. Jest największym ośrodkiem miejskim w Polsce Południowo-Zachodniej i obszarem oddziaływania obejmuje poza Dolnym Śląskiem również znaczne obszary województwa opolskiego i lubuskiego, a także południową część województwa wielkopolskiego. Historycznie Wrocław był ośrodkiem metropolitalnym dla ziemi śląskiej począwszy już od co najmniej 999 r., gdy ustanowiono we Wrocławiu jedno z pięciu biskupstw na terenie królestwa polskiego po przyjęciu chrztu przez Mieszka I.

Wrocław zachował swoje metropolitalne znaczenie również w okresie funkcjonowania pod panowaniem czeskim, pruskim i niemieckim. Należy mieć na uwadze, że w ramach Niemiec w 1880 r. Wrocław był trzecim ośrodkiem miejskim po Berlinie i Hamburgu, a w 1939 r. był dziewiątym miastem w III Rzeszy. Pomimo ogromnych zniszczeń wojennych (Festung Breslau) również po 1945 r. był odbudowywany jako ośrodek metropolitalny i stolica województwa wrocławskiego od 1946 r. obejmującego częściowo Opolszczyznę (powiaty brzeski i namysłowski) i ziemię lubuską (powiaty żagański, żarski, szprotawski i kożuchowski). W okresie socjalizmu realnego 1945-1989 Wrocław stał się ważnym ośrodkiem przemysłowym i akademickim, którego wyznacznikiem były typowe dla tego okresu duże państwowe zakłady pracy (ELWRO, PAFAWAG, DOLMEL, HUTMEN, POLAR, ASPA, WSK, Polifarb, Wrozamet, *etc.*) i uczelnie wyższe utworzone po wojnie na podstawie tradycji i kadry lwowskiego i wileńskiego ośrodka naukowego. Należy dodać, że Wrocław stał się również ważnym centrum kultury, w którym powstały i działały unikalne i znane na całym świecie teatr Laboratorium Jerzego Grotowskiego i Pantomima Wrocławska pod kierunkiem Henryka Tomaszewskiego. Wrocław to także miejsce tworzenia Tadeusza Różewicza i wielu innych wybitnych twórców polskiej kultury. W efekcie Wrocław był predestynowany do kontynuowania swojej metropolitalnej roli dla Polski Południowo-Zachodniej w okresie po transformacji systemowej zapoczątkowanej w 1989 r.

Przedmiotem analizy będzie rozwój społeczno-gospodarczy Wrocławia i jego obszaru metropolitalnego wraz ze wskazaniem uwarunkowań zewnętrznych i wewnętrznych (głównie polityk prezydentów Wrocławia i Rady Miejskiej), które przyczyniły się do sukcesu rozwojowego zarówno miasta, jak i obszaru metropolitalnego i które nadały miastu status „lokomotywy” rozwojowej Polski Południowo-Zachodniej.

1. Wrocław jako metropolia i jego obszar metropolitalny

W literaturze przedmiotu funkcjonuje wiele definicji metropolii i obszaru metropolitalnego, a także wiele metod delimitacji tego obszaru. Termin *metropolia* pochodzi z jęz. greckiego i połączenia dwóch słów *metro* – matka i *polis* – miasto, a więc oznacza miasto -matkę jako rdzeń dla pewnego obszaru je otaczającego. Istnieją różne koncepcje wielkości metropolii i obszarów metropolitalnych. W dokumencie rządowym skierowanym do Sejmu w 2005 r. *Zaktualizowana Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju* (wycofanym z Sejmu w 2006 r. przez Ministra Rozwoju Regionalnego) za wielkość definiującą przyjęto liczbę mieszkańców minimum 300 tys. Kryterium to podtrzymał *Ekspercki Projekt Koncepcji Przestrzennego Zagospodarowania Kraju do roku 2033* opublikowany w 2010 r., jednak ze względów politycznych w przyjętej przez Sejm w 2011 *Koncepcji Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030* kryterium to nie pojawia się, choć w analizach dotyczących sieci osadniczej mówi się o metropoliach i obszarach metropolitalnych.

W efekcie w ramach różnych polskich prac analitycznych i studialnych wskazuje się różną liczbę ośrodków metropolitalnych, niemniej jednak zawsze zawierają one Warszawę, Kraków, Łódź, Wrocław i Poznań oraz Trójmiasto i Konurbację Śląską jako policentryczne obszary metropolitalne.

W europejskich analizach przestrzennych w ramach programu ESPON (*The European Observation Network for Territorial Development and Cohesion*), którego Polska jest uczestnikiem, wypracowano pojęcie Europejskiego Metropolitalnego Obszaru Rozwoju MEGA (*Metropolitan European Growth Area*), który jest wyznaczany na bazie wyodrębnionych Funkcjonalnych Obszarów Miejskich FUA (*Functional Urban Area*). Program ESPON przeprowadził pierwotną analizę i identyfikację FUA i MEGA w 2004 r., natomiast powtórną w 2006 r. na bazie pogłębionej analizy struktury funkcjonalnej obszarów FUA. W efekcie tych studiów w pierwszym podejściu wyodrębniono na terenie Polski 8 obszarów metropolitalnych:

- Warszawa jako metropolia europejska trzeciej kategorii
- Katowice, Kraków, Gdańsk-Gdynia, Wrocław, Poznań, Łódź, Szczecin jako metropolie europejskie czwartej kategorii.

Interesujące jest, że przy drugim podejściu zidentyfikowano w Polsce tylko 5 metropolii: Katowice, Warszawa, Kraków, Łódź i Gdańsk-Gdynia. Wyjaśnienie tego faktu można znaleźć w pracy [Korcelli 2007], gdzie wskazuje się na przyczyny związane z brakami w faktografii dotyczącej dojazdów ludności do pracy.

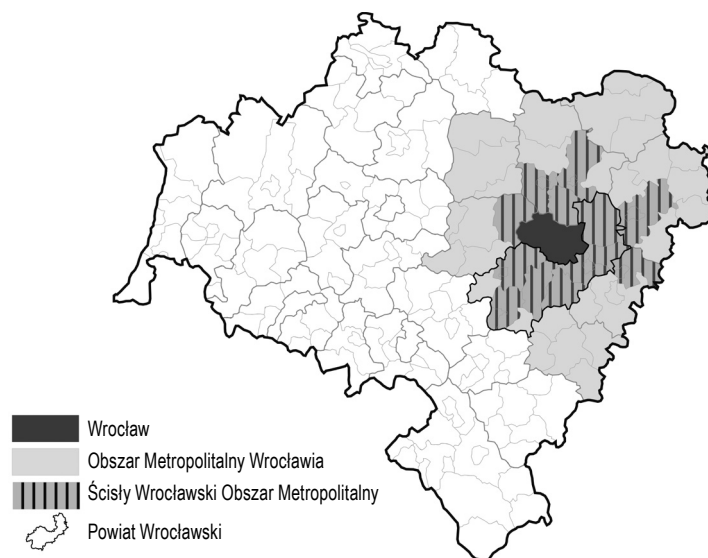
Przegląd różnych polskich i europejskich analiz w zakresie metropolii jednoznacznie wskazuje, że w chwili obecnej Wrocław jest metropolią w obszarze Polski, ale również metropolią w skali europejskiej, choć oczywiście jest to najniższa z wyodrębnionych kategorii.

Delimitacja obszaru metropolitalnego jest dużo bardziej złożonym problemem od określenia danego miasta mianem metropolii. Wykorzystując definicję podaną przez Czyż [2009] *obszar metropolitalny* jest terytorialnym układem osadniczym o bardzo wyraźnie ujawniających się aspektach systemowych, takich jak:

- występowanie powiązań społeczno-gospodarczych nie tylko wokół głównego miasta, ale w całym układzie wewnętrznym obszaru metropolitalnego,
- ukształtowany system dziennych powiązań między ośrodkami mieszkaniowymi, pracy, wypoczynku i współżycia zbiorowego,
- domknięcie zasięgu pewnych powiązań egzogenicznych ośrodka w obrębie sieci osadniczej tego obszaru,
- rozwój powiązań zewnętrznych.

Tak ogólną definicję różni autorzy zamieniali na zobiektywizowane kryteria delimitacji na podstawie metod algorytmizowanych, np. [Markowski, Marszał 2006; Jałowiecki *et.al.* 2009; Śleszyński 2013]. Delimitacja obszaru metropolitalnego na potrzeby prowadzonej analizy będzie miała następujący charakter:

- wydzielenie strefy ścisłej obszaru metropolitalnego jako gmin przylegających swoimi granicami terytorialnymi do granic miasta uzupełnionych o gminy nie-

Ryc. 1. Indykatywna delimitacja Wrocławskiego Obszaru Metropolitalnego
 Źródło: Opracowanie własne.

przylegające, które znalazły się w Zintegrowanych Inwestycjach Terytorialnych dla obszaru wrocławskiego;

- wydzielenie granic zewnętrznych obszaru metropolitalnego Wrocławia jako granic podregionów klasyfikacji statystycznej GUS (NUTS 3 według EUROSTAT) obejmujących Miasto Wrocław i podregion wrocławski.

Przyjęcie takich założeń strefę ścisłą wrocławskiego obszaru metropolitalnego czyni podobną do wyznaczonego przez Śleszyńskiego [2013] miejskiego obszaru funkcjonalnego dla Wrocławia jako stolicy województwa, natomiast podregion wrocławski w klasyfikacji GUS w zasadzie pokrywa się ze współpracą metropolitalną zawiązaną przez miasto Wrocław i gminy w ramach Agencji Rozwoju Aglomeracji Wrocławskiej ARAW. Przyjęcie takich założeń umożliwia przedstawienie rozwoju społeczno-gospodarczego Wrocławia i całego obszaru metropolitalnego na podstawie danych statystycznych bez konieczności dokonywania dodatkowych założeń.

2. Rozwój gospodarczy Wrocławia jako ośrodka metropolitalnego – statystyczne ujęcie retrospektywne

Celem tej części opracowania jest ukazanie tendencji rozwojowych charakteryzujących stolicę Dolnego Śląska. Czynimy to przez pryzmat faktografii statystycznej. Tym samym tworzymy swoisty punkt wyjścia i zarazem kanwę do rozważań nad specyfiką rozwoju Wrocławia, czynnikami go determinującymi i ich trwałością. Ramy

czasowe analizy zostały określone dostępnością danych w bazach statystyki publicznej. Trajektorie wartości wybranych mierników zostały ukazane na tle tendencji mających miejsce w Krakowie, Poznaniu oraz Szczecinie. Wybór dwóch pierwszych ośrodków został podyktowany koniecznością dokonania porównania z metropoliami stanowiącymi stolice gospodarczo silnych województw. Z kolei odniesienie trendów rozwojowych Wrocławia do Szczecina dało asumpt do rozważań nad problemami wykorzystywania i rozwijania efektów aglomeracyjnych. Warto w tym miejscu zwrócić uwagę, że na początku XXI w. stolica województwa zachodniopomorskiego oraz Wrocław plasowały się na zbliżonych pozycjach pod względem PKB *per capita*. Ponadto oba miasta należą do makroregionu Polski Zachodniej znajdującego się w bezpośrednim obszarze oddziaływania Niemiec, a także usytuowanego w dorzeczu Odry. W analizie komparatywnej wykorzystaliśmy zatem dane dla tych ośrodków miejskich, które pozwalają stworzyć wyrazisty kontekst dla rozważań nad dynamiką i charakterystyką rozwoju metropolii wrocławskiej. Pominęliśmy ośrodki będące częścią konurbacji (Katowice), aglomeracji policentrycznych (Gdańsk) oraz pełniące funkcję stolicy kraju (Warszawa). Powyższy zabieg pozwolił zwiększyć porównywalność przez uwzględnienie podobieństw w zakresie tkanki metropolitalnej, funkcji i uwarunkowań rozpatrywanych ośrodków miejskich. Tło analizy uzupełniliśmy o dane dla powiatów: wrocławskiego, krakowskiego, poznańskiego i szczecińskiego¹. Pozwoliło to ocenić rozwój miast metropolitalnych w kontekście ich najbliższego otoczenia. Na potrzeby tej części opracowania to otoczenie łącznie z metropolią nazwaliśmy obszarem metropolitalnym.

Rozpatrując rozwój z perspektywy neoklasycznej, tyle uproszczającej co jasnej i gwarantującej pełną porównywalność, koncentrujemy się przede wszystkim na PKB *per capita*. Jak pokazuje tab. 1 największe zmiany względem średniej krajowej i UE nastąpiły w przypadku Wrocławia. W latach 2000-2015 stolica Dolnego Śląska poprawiła istotnie swoją pozycję w stosunku do przeciętnej wartości dla kraju (20 pkt. proc.). W analogicznym okresie wartość PKB *per capita* Szczecina (Polska=100) spadła aż o 26 pkt. proc. Spośród rozpatrywanych ośrodków miejskich Wrocław zredukował także najsilniej lukę rozwojową w stosunku do średniej UE (44 pkt. proc.) Analizując PKB *per capita* Wrocławia – na podstawie ostatnich dostępnych danych z 2015 r. – należy zauważyć, że kształtował się on na znacznie niższym poziomie niż wartość analogicznego wskaźnika dla stolicy Wielkopolski. Wynikało to przede wszystkim z istotnie wyższej pozycji wyjściowej Poznania². W przypadku Krakowa,

¹ W przypadku danych z obszaru rachunków regionalnych są to podregiony (NUTS-3).

² Ponadto Poznań charakteryzował się największą intensywnością procesu suburbanizacji spośród rozpatrywanych miast. Dość stwierdzić, że w analizowanym okresie liczba ludności stolicy Wielkopolski zmniejszyła się o blisko 40 tys. (6,9%), podczas gdy w przypadku Wrocławia analogiczny spadek wyniósł 4,8 tys. (0,8%). Procesy suburbanizacyjne mogą zatem zniekształcać rezultaty analizy porównawczej. Uznajmy jednak, że zjawisko to nie wpływa istotnie na ocenę ogólnych tendencji rozwojowych będących przedmiotem tego opracowania.

Tabela 1

PKB *per capita* w PPS (UE=100) oraz PKB *per capita* (Polska=100)
podregiony (NUTS-3)

	PKB na 1 mieszkańca (UE = 100) (w %)															
	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Miasto Kraków	73	68	70	73	78	78	82	85	87	94	97	102	104	107	109	111
Krakowski	29	32	32	33	32	33	34	36	40	42	43	46	48	48	49	51
Miasto Poznań	92	90	92	93	99	101	100	106	110	120	123	126	131	134	134	135
Poznański	55	54	52	55	58	58	60	62	66	72	72	77	79	80	81	84
Miasto Szczecin	69	67	67	64	63	65	66	67	70	73	75	77	79	78	80	82
Szczeciński	42	41	41	41	42	42	40	43	46	47	49	51	53	52	52	54
Miasto Wrocław	68	66	70	69	70	69	72	77	83	93	97	100	104	108	111	112
Wrocławski	37	37	40	41	40	41	40	45	49	52	57	61	65	67	66	70
	PKB na 1 mieszkańca (Polska=100)															
Krakowski	61	67	67	68	65	66	68	67	72	70	69	71	71	72	72	75
Miasto Kraków	155	145	148	152	155	154	161	161	157	157	156	156	155	160	162	163
Poznański	117	115	109	114	115	115	118	117	120	120	116	118	118	119	121	122
Miasto Poznań	196	193	194	192	197	201	196	199	198	201	197	194	196	201	199	197
Miasto Szczecin	147	142	140	133	126	130	129	125	127	123	120	119	118	117	118	120
Szczeciński	90	89	87	84	83	83	80	81	83	79	79	78	79	77	78	79
Wrocławski	79	79	84	84	80	81	80	85	89	88	91	94	98	100	98	102
Miasto Wrocław	144	141	147	143	140	137	141	145	150	156	156	154	156	161	164	165

Źródło: GUS BDL i Eurostat.

poziom rozwoju odzwierciedlony przez PKB *per capita* był zbliżony z wartością charakteryzującą Wrocław.

Przykład rozbieżnych tendencji rozwojowych między Wrocławiem i Szczecinem wskazuje na istotność konsekwencji transformacji społeczno-gospodarczej. Ich rozległość i charakter wpływają wydatnie na tworzenie i intensyfikację efektów aglomeracyjnych, a w finalnym rezultacie konkurencyjności i atrakcyjności metropolii. W przypadku Szczecina dotkliwe efekty restrukturyzacji gospodarki – przede wszystkim branży stoczniowej – stanowiły silną barierę rozwojową, której implikacją było pogarszanie się pozycji stolicy Zachodniego Pomorza. Nie bez znaczenia była także relatywnie słaba dostępność czasowa Szczecina w porównaniu z resztą kraju. Dopiero w kontekście powyższych czynników można dokonywać oceny trafności i skuteczności polityki rozwojowej realizowanej zarówno we wspomnianym mieście, jak i całym województwie zachodniopomorskim. W przypadku porównania Wrocławia i dwóch pozostałych metropolii – Poznania i Krakowa – analiza zmian nominalnych wskazuje na zbliżoną dynamikę procesów rozwojowych w tych ośrodkach miejskich (tab. 2).

Tabela 2

PKB *per capita* – ujęcie nominalne – podregiony (NUTS-3)

Podregiony	PKB na 1 mieszkańca (w zł)															
	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Krakowski	11 891	13 753	14 149	15 005	15 845	17 148	18 957	20 859	24 186	24 913	25 745	28 860	30 158	30 934	32 315	34 938
Miasto Kraków	30 261	29 608	31 396	33 573	37 882	39 995	45 167	50 005	52 985	55 881	58 542	63 438	65 730	69 038	72 318	76 283
Poznański	22 859	23 461	23 112	25 327	28 170	29 852	33 146	36 370	40 371	42 905	43 588	47 958	49 699	51 281	53 838	57 221
Miasto Poznań	38 328	39 438	41 049	42 492	48 129	52 060	55 093	62 033	66 853	71 675	74 034	78 700	82 962	86 422	88 983	92 232
Miasto Szczecin	28 669	29 019	29 734	29 527	30 757	33 669	36 308	39 063	42 752	43 663	44 884	48 191	49 865	50 420	52 904	56 091
Szczeciński	17 570	18 079	18 386	18 689	20 331	21 480	22 337	25 347	28 135	28 157	29 559	31 628	33 227	33 190	34 743	36 793
Wrocławski	15 462	16 116	17 809	18 625	19 521	20 905	22 296	26 603	29 903	31 224	34 152	38 111	41 341	42 804	43 578	47 617
Miasto Wrocław	28 196	28 661	31 174	31 744	34 093	35 535	39 589	45 260	50 590	55 647	58 372	62 705	65 987	69 227	73 482	76 975

Źródło: GUS BDL (tab. 2-8).

Konsekwencje procesów restrukturyzacyjnych związanych z transformacją polityczno-gospodarczą nie stanowiły tu tak dużej bariery rozwojowej, jak w przypadku Szczecina charakteryzującego się ważną rolą gospodarki morskiej.

Bezwzględny przyrost PKB *per capita* w latach 2000-2015 oscylował tu wokół 50 tys. zł. Można zatem stwierdzić, że wspomniane ośrodki dyskontowały egzogeniczne (m.in. bezpośrednie inwestycje zagraniczne, wsparcie w ramach polityki spójności *etc.*) oraz endogeniczne czynniki rozwoju (m.in. kapitał ludzki, standard życia, umiejętność zarządzania zasobami publicznymi *etc.*) w sposób pozwalający osiągnąć zbliżony efekt ilościowy w postaci przyrostu PKB *per capita*. Abstrahujemy przy tym w tej chwili od próby odpowiedzi, czy były to efekty maksymalne i optymalne z punktu widzenia jakości życia mieszkańców. Przyjmując makroekonomiczną perspektywę oceny, mającą siłą rzeczy *stricte* agregatowy i ilościowy charakter, Wrocław nie wyróżnił się w sposób szczególny na tle Poznania i Krakowa. Można interpretować to jako skuteczne wykorzystywanie względnie prostych rezerw rozwoju metropolitalnego. Polega to m.in. na dyskontowaniu specyficznych, jakkolwiek powszechnie znanych i trywialnych przewag (m.in. usytuowania w pobliżu Niemiec i otwartości wynikającej z tworzącej się dopiero tożsamości – Wrocław; korzystnego usytuowania i wysokiej kultury pracy organicznej: Poznań czy ponadprzeciętnych walorów kulturowych i turystycznych: Kraków). Propagowanie wspomnianych prostych przewag ma na celu przyciąganie nowych rezydentów i stymulowanie inwestycji prywatnych. Te inwestycje – zwłaszcza bezpośrednie inwestycje zagraniczne (BIZ) – mają często charakter niewysublimowanych gospodarczo przedsięwzięć wykorzystujących wyłącznie korzystny stosunek kosztów pracy do jej produktywności (m.in. fabryki sprzętu AGD zlokalizowane we wrocławskim obszarze metropolitalnym). Z biegiem czasu, w coraz większym stopniu wykorzystywana jest wykształcona siła robocza. Jest to szczególnie zauważalne w przypadku BIZ w branżach generujących wysoką wartość dodaną (m.in. związanych z outsourcingiem usług biznesowych). Ta konwersja strukturalna inwestycji stanowi swoisty symptom zmieniającej się narracji rozwojowej, co z kolei wywołuje konieczność jakościowej modyfikacji polityki rozwoju. To zagadnienie adresujemy w dalszej części opracowania.

Porównanie PKB *per capita* rozpatrywanych miast (Polska=100) odrębnie i z uwzględnieniem ich najbliższego obszaru metropolitalnego wyraźnie potwierdza pozycję Krakowa, Poznania i Wrocławia jako silnych centrów obszarów metropolitalnych (tab. 1). Najsilniejszą pozycją w stosunku do swojego obszaru metropolitalnego charakteryzuje się Kraków (88 pkt. proc. różnicy). Wrocław plasuje się na trzecim miejscu (63 pkt. proc.). Najsłabszym jądrem wśród rozpatrywanych obszarów metropolitalnych jest stolica województwa zachodniopomorskiego. PKB *per capita* Szczecina (Polska=100) jest zaledwie o 41 pkt. proc. wyższy od wartości analogicznego wskaźnika dla podregionu szczecińskiego.

Niezwykle ważne z punktu widzenia konkurencyjności gospodarki metropolitalnej jest pochylenie się nad wydajnością pracy. Jest ona jedną z kluczowych determinant

Tabela 3

Wydajność pracy (Polska=100) – podregiony (NUTS-3)

Podregiony	Wartość dodana brutto na jednego pracującego (Polska=100) (w %)													
	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Krakowski	78,0	78,9	75,7	77,0	78,7	78,1	82,4	80,0	78,8	80,7	80,4	80,3	80,3	82,2
Miasto Kraków	111,7	113,6	114,7	114,3	119,1	117,6	116,7	111,7	109,5	109,8	107,3	109,0	108,7	109,1
Poznański	105,0	107,7	107,1	107,6	109,8	107,0	108,9	111,2	106,9	107,7	107,1	108,1	108,3	109,3
Miasto Poznań	126,7	124,7	125,1	126,6	125,1	126,1	128,6	127,9	126,4	122,1	120,8	124,3	122,8	121,0
Miasto Szczecin	119,3	116,4	110,2	113,4	112,4	108,4	112,1	110,6	111,0	109,5	108,5	107,9	109,6	111,5
Szczeciński	107,5	108,5	108,5	107,4	103,8	106,4	108,0	104,7	104,0	102,6	103,8	102,3	103,0	103,9
Wrocławski	105,8	104,9	98,6	97,7	94,7	97,7	98,2	97,7	98,3	99,7	104,3	106,4	102,9	106,5
Miasto Wrocław	121,5	119,2	115,2	112,3	114,5	115,3	115,3	113,6	113,4	111,8	111,5	113,7	114,7	112,8

konkurencyjności gospodarki i poprawy standardu życia mieszkańców przez wzrost ich wynagrodzeń. W tym aspekcie Wrocław ulega dość znacznie Poznaniowi (tab. 3). Można stwierdzić, że jest to czynnik, który w dużej mierze przyczynia się do kreowania Poznania na lidera w grupie analizowanych miast. Należy bowiem zwrócić uwagę, że mimo zbliżonego do Wrocławia i Krakowa progressu w wartości PKB *per capita*, stolica Wielkopolski osiągnęła to na znacznie wyższym poziomie rozwoju.

Sektorem, który charakteryzuje się wysoką ekspozycją na przyrosty produktywności czynnika pracy jest przemysł. Jego znaczenie dla gospodarki stolicy Wielkopolski jest zauważalnie większe niż w przypadku Wrocławia. Potwierdza to ponad dwukrotnie wyższy poziom produkcji sprzedanej przemysłu *per capita* (tab. 4). Relatywnie wysoka wydajność pracy w zaawansowanych technologicznie branżach przetwórstwa przemysłowego (m.in. produkcji chemikaliów i wyrobów chemicznych; produkcji maszyn i urządzeń mechanicznych oraz produkcji pojazdów mechanicznych) to nie tylko ważny czynnik budujący przewagę Poznania, lecz także swoisty symptom szybszego niż w analizowanych miastach przechodzenia do fazy gospodarki opartej na wiedzy [Gaczek 2009: 26-30]. Można pokusić się o stwierdzenie, że relatywnie wysoki poziom wydajności pracy w Poznaniu jest w dużej mierze efektem wyższej innowacyjności, która przyczynia się do tworzenia znacznie większej wartości dodanej niż ma to miejsce w przypadku branż pracochłonnych i kapitałochłonnych. W analizowanym okresie wydajność pracy w miastach metropolitalnych ulegała zmniejszeniu. Należy tłumaczyć to wzrostem znaczenia sektora usługowego, w przypadku którego progres wydajności jest mniejszy w porównaniu z przetwórstwem przemysłowym. Z drugiej strony można odnotować wzrost produktywności pracy na obszarach metropolitalnych wynikający z ich coraz większej atrakcyjności inwestycyjnej. Wyjątkiem jest szczeciński obszar metropolitalny mierzący się ciągle – tak jak wspomniano wcześniej – z trudnościami będącymi skutkiem transformacji gospodarczej.

Warte podkreślenia jest również to, że spośród silnych ośrodków miejskich – Krakowa, Wrocławia i Poznania – tylko w przypadku stolicy Dolnego Śląska został odnotowany niższy poziom produkcji sprzedanej przemysłu *per capita* w porównaniu z jej najbliższym otoczeniem (powiatem wrocławskim). Wskazuje to na prowadzenie skutecznej współpracy gospodarczej w ramach wrocławskiego obszaru metropolitalnego. Jej implikacją jest dynamiczny rozwój części obszaru metropolitalnego znajdującej się poza obrębem miasta. Warto zauważyć, że jeszcze w 2005 r. powiat wrocławski i powiat miasto Wrocław charakteryzowały się niemal identycznymi wartościami rozpatrywanego miernika. Narastanie rozbieżności w kolejnych latach w kierunku wzmocnienia otoczenia Wrocławia należy uznać za wyróżnik rozwoju metropolitalnego wśród poddanych analizie miast. Jest to przeciwieństwo mającego najczęściej miejsce „egocentryzmu” metropolitalnego polegającego na dominacji głównego miasta w zakresie przyciągania inwestycji.

O ile zaprezentowane wyżej indykatory prezentują efekty rozwoju gospodarczego, o tyle w dalszej części koncentrujemy uwagę na czynnikach determinujących

Tabela 4

Produkcja sprzedana przemysłu *per capita* – powiaty (NUTS-4)

Powiaty	Produkcja sprzedana przemysłu na 1 mieszkańca (w zł)											
	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Powiat wrocławski	16 362	22 803	64 231	85 230	95 257	113 369	110 134	118 975	109 431	101 129	99 352	82 512
Powiat m. Wrocław	16 361	18 531	20 213	20 691	21 011	24 679	23 239	25 796	26 447	27 585	28 645	30 004
Powiat krakowski	14 052	17 422	19 238	19 941	19 875	21 595	24 719	27 526	26 692	27 816	30 233	32 606
Powiat m. Kraków	17 060	25 305	28 564	23 496	21 321	27 133	35 278	36 513	35 328	36 910	37 440	33 879
Powiat poznański	30 957	33 096	39 405	42 334	43 814	45 647	54 134	53 536	56 148	57 461	60 599	62 476
Powiat m. Poznań	44 662	47 333	46 729	48 728	49 635	52 030	59 866	61 965	61 840	64 012	66 701	74 659
Powiat szczeciński	21 304	25 049	32 536	26 681	28 078	28 558	34 200	34 841	36 487	37 822	39 936	39 371
Powiat m. Szczecin	11 502	10 885	11 168	11 973	11 676	11 257	14 701	16 073	17 462	13 067	19 411	15 457

Tabela 5

Udział bezrobotnych w ludności w wieku produkcyjnym – powiaty (NUTS-4)

Powiaty	Udział bezrobotnych zarejestrowanych w liczbie ludności w wieku produkcyjnym (w %)														
	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	
Powiat krakowski	6,9	6,0	4,7	3,8	3,4	5,2	5,9	5,5	5,8	5,8	4,7	3,8	3,5	2,9	
Powiat m. Kraków	5,3	5,0	4,0	2,9	2,1	3,2	3,8	3,9	4,9	5,1	4,6	4,2	3,5	2,8	
Powiat poznański	6,2	5,6	4,2	2,1	1,1	2,3	2,3	2,4	3,2	3,1	2,4	2,0	1,7	1,4	
Powiat m. Poznań	5,6	5,1	4,2	2,5	1,5	2,8	3,1	3,2	3,9	3,9	3,0	2,4	2,0	1,6	
Powiat szczecinecki	23,3	21,7	18,4	14,5	13,1	14,8	14,1	14,5	14,4	14,5	13,1	11,6	10,6	8,7	
Powiat m. Szczecin	10,1	9,3	7,9	4,2	2,7	5,3	6,1	6,4	7,3	7,1	6,4	4,6	3,3	2,3	
Powiat wrocławski	10,9	9,5	5,8	2,9	2,2	3,5	3,6	3,2	4,0	3,7	2,9	2,5	2,1	1,6	
Powiat m. Wrocław	8,3	7,4	5,5	3,2	2,5	3,9	4,2	3,9	4,7	4,6	3,6	3,0	2,6	2,1	

wzrost gospodarczy. W tym kontekście analizujemy również potencjał rozwojowy Wrocławia na tle innych ośrodków metropolitalnych. Wartości wybranych wskaźników zostały zaprezentowane w formie tabelarycznej.

Analiza udziału bezrobotnych w ludności w wieku produkcyjnym pozwala stwierdzić, że w przypadku wszystkich analizowanych jednostek terytorialnych nastąpiło znaczne ograniczenie wartości tego wskaźnika (tab. 6). Wskazuje to już nie tylko na pełne wykorzystywanie zasobów siły roboczej, lecz również na coraz większe deficyty w zakresie wykwalifikowanych pracowników. Ten ostatni aspekt zasługuje na szczególną uwagę. Ograniczenie podaży pracy stanowi bowiem coraz silniejszą barierę rozwoju gospodarczego. Naturalnym panaceum, przynajmniej w średnim horyzoncie czasowym,

Tabela 6

 Wartości brutto środków trwałych w przedsiębiorstwach na 1 mieszkańca
 (Polska = 100) – powiaty (NUTS-4)

Powiaty	Wartość brutto środków trwałych w przedsiębiorstwach na 1 mieszkańca, Polska = 100 (w %)									
	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	
Powiat wrocławski	166,9	180,1	187,3	178,2	176,3	175,5	175,8	185,3	184,9	
Powiat m. Wrocław	170,7	162,8	165,5	167,0	173,0	179,5	178,6	174,8	183,8	
Powiat krakowski	55,5	55,5	54,3	53,5	56,5	54,9	54,7	59,3	59,1	
Powiat m. Kraków	174,2	170,3	168,5	165,4	166,0	167,3	158,9	159,8	155,3	
Powiat poznański	140,5	144,3	147,1	148,2	158,8	165,5	167,1	188,7	179,8	
Powiat m. Poznań	241,2	229,6	229,9	219,9	227,7	221,7	223,1	226,5	220,3	
Powiat szczecinecki	117,8	118,2	114,0	115,0	114,4	111,5	113,3	112,0	109,5	
Powiat m. Szczecin	119,2	124,9	116,6	113,1	110,2	110,1	109,2	109,9	107,7	

wyduje się być imigracja. Wartości rozpatrywanego wskaźnika dla Wrocławia, Poznania i Krakowa są zbliżone do wielkości charakteryzujących ich otoczenie metropolitalne. Jedynie w przypadku otoczenia Szczecina odnotowano znacznie wyższą wartość niż w samej stolicy województwa zachodniopomorskiego. Jest to kolejny symptom ciągle słabej roli Szczecina w generowaniu i stymulowaniu rozwoju obszaru metropolitalnego.

Obok siły roboczej drugim podstawowym czynnikiem determinującym rozwój gospodarczy są zasoby kapitału materialnego. Na potrzeby prezentowanego opracowania odzwierciedliliśmy je z użyciem danych o *Wartości brutto środków trwałych w przedsiębiorstwach na 1 mieszkańca (Polska = 100)* (tab. 6). Wrocławski obszar metropolitalny jako jedyny z poddanych analizie charakteryzował się wzrostem zasobów kapitałowych zarówno w mieście, jak i jego otoczeniu. Potwierdza to skuteczność wysiłków podejmowanych celem budowy silnego i zrównoważonego gospodarczo obszaru metropolitalnego. W przypadku Poznania i Krakowa negatywna tendencja sugeruje dekapitalizację majątku trwałego i/lub relokację części działalności gospodarczej poza granice stolic województw. Poznań odznacza się jednocześnie najwyższymi zasobami kapitałowymi. Uzasadnia to relatywnie wysoką wydajność pracy, która charakteryzuje to miasto.

Zasoby siły roboczej i kapitału materialnego są czynnikami, które promują przede wszystkim rozwój gospodarczy oparty na tradycyjnych branżach pracochłonnych. Do tej pory to właśnie dyskutowanie tych tradycyjnych czynników produkcji stanowiło bazę dla rozwoju wrocławskiego obszaru metropolitalnego oraz trzech pozostałych obszarów poddanych badaniu. Przejście do kolejnego etapu – rozwoju sterowanego innowacjami i postępowaniem naukowo technicznym [Porter 1990: 530-540] – wymaga coraz silniejszego zaangażowania kapitału ludzkiego oraz wzbudzenia i rozwijania ducha innowacyjności. Jakościowa, strukturalna zmiana specyfiki rozwoju obszarów metropolitalnych staje się warunkiem ich wzrastania, coraz silniejszej partycypacji w globalnych przepływach towarów, usług, pracy i kapitału, a w finalnym rezultacie umacniania pozycji w międzynarodowej sieci metropolii [Castells 2007: 407-460]. Faktografią pozwalającą przybliżyć zmiany ilościowe w zakresie kapitału ludzkiego są m.in. dane z zakresu demografii oraz szkolnictwa wyższego. W latach 1995-2017, poza szczecińskim obszarem metropolitalnym, w pozostałych przypadkach odnotowano wzrost liczby ludności w wieku produkcyjnym. Najmniejszy progres charakteryzował obszar wrocławski (18,6 tys.), największy wzrost miał natomiast miejsce w poznańskim obszarze metropolitalnym (56,3 tys.). Proces suburbanizacji powodował jednak ograniczanie populacji ośrodków miejskich. Zgodnie z prognozami demograficznymi GUS tendencje historyczne powinny utrzymać się co najmniej do 2030 r. umacniając pozycję ośrodka wielkopolskiego pod względem napływu ludności budującej zręby kapitału ludzkiego i stymulującej efekty aglomeracyjne (tab. 7).

Stolica Dolnego Śląska plasuje się natomiast na czołowej pozycji pod względem znaczenia studentów w ogóle populacji w wieku produkcyjnym – 48,6% w porównaniu do Krakowa: 39,8%; Poznania: 23,9% i Szczecina: 15,9% (tab. 8). Ponadto Wrocław dzierży palmę pierwszeństwa w odsetku studentów kierunków ścisłych i przyrodni-

Tabela 7

Ludność w wieku produkcyjnym – powiaty

Powiaty	Ludność w wieku produkcyjnym (liczba osób)											
	1995	2004	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2030	
Powiat wrocławski	52 841	64 039	78 597	80 340	81 806	83 360	84 669	86 098	87 405	88 890	112 203	
Powiat m. Wrocław	400 442	425 133	415 108	411 333	406 420	401 817	397 974	393 121	388 238	382 977	375 152	
Powiat krakowski	131 030	150 432	166 223	167 626	168 902	169 394	169 703	169 881	170 022	170 191	191 163	
Powiat m. Kraków	465 878	502 975	494 024	491 437	485 849	480 990	478 243	471 743	468 011	462 807	462 957	
Powiat poznański	141 334	184 185	217 916	221 255	224 057	227 280	229 524	231 694	233 695	235 789	292 761	
Powiat m. Poznań	358 670	383 754	364 578	359 132	352 652	346 120	339 667	332 702	326 530	320 471	299 156	
Powiat szczecinecki	45 878	48 343	51 627	51 475	51 150	50 634	50 047	49 510	48 857	48 151	44 355	
Powiat m. Szczecin	263 900	274 012	268 712	266 070	262 469	258 846	254 941	250 253	245 921	241 525	233 743	

Tabela 8

Udział studentów w liczbie ludności w wieku produkcyjnym oraz odsetek studiujących na kierunkach ścisłych i przyrodniczych w całkowitej liczbie studiujących – podregiony (NUTS-3)

Podregiony	Odsetek studentów w ludności w wieku produkcyjnym			Odsetek studiujących na kierunkach ścisłych i przyrodniczych w całkowitej liczbie studentów		
	2014	2015	2016	2014	2015	2016
Podregion krakowski	1,7	1,4	1,3	0,0	0,0	0,0
Podregion miasto Kraków	41,7	40,9	39,8	23,2	23,5	23,8
Podregion poznański	0,7	0,7	0,6	10,4	11,2	12,0
Podregion miasto Poznań	24,5	24,7	23,9	18,6	18,3	18,6
Podregion miasto Szczecin	18,3	17,0	15,9	16,8	17,9	17,8
Podregion szczeciński	0,2	0,2	0,2	4,9	0,0	0,0
Podregion wrocławski	0,1	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Podregion miasto Wrocław	47,9	48,0	48,6	25,4	26,1	27,4

czych, które dają w szczególności nadzieje na tworzenie i implementację innowacyjnych rozwiązań technologicznych. Wspomniana wartość wyniosła w 2016 r. 27,4%, podczas gdy analogiczne wielkości dla Krakowa, Poznania i Szczecina kształtowały się odpowiednio na poziomach: 23,8%; 18,6% i 17,8%. Powyższe wykładowiki dają podstawę do przypuszczenia, że pozycja Wrocławia i jego obszaru metropolitalnego ma szansę wzrastać na bazie tworzenia produktów i usług o wysokiej wartości dodanej.

Analiza inwestycji realizowanych w stolicy Dolnego Śląska – w tym BIZ – pokazuje, że miasto to staje się w coraz większym stopniu ośrodkiem skupiającym podmioty innowacyjne. Pokazują to przykłady działalności filii takich firm, jak: Dolby Digital, Google, Nokia, Siemens Networks czy Volvo. Brak zagregowanych danych dotyczących zarówno aktywności B+R oraz działalności innowacyjnej nie pozwala jednak określić w sposób obiektywny i wyczerpujący potencjału stolicy Dolnego Śląska w tym względzie.

3. Dotychczasowa narracja rozwojowa Wrocławia

Rozwój społeczno-gospodarczy Wrocławia w ostatnich 30 latach składa się z dwóch faz, których rozgraniczeniem jest katastrofalna powódź w 1997 r. jako wydarzenie, które z jednej strony poczyniło ogromne zniszczenia w infrastrukturze technicznej i społecznej miasta, stratach poniesionych przez podmioty gospodarcze i gospodarstwa domowe, z drugiej strony było wydarzeniem, które stworzyło nową tożsamość miasta w sensie jego kapitału społecznego. Lata 1989-1997 są okresem

zmian ustrojowych i tworzenia się samorządności, natomiast okres 1998 r. do chwili obecnej to czas dynamicznego rozwoju społeczno-gospodarczego i zwiększającego się pozytywnego oddziaływania miasta na rozwój obszaru metropolitalnego, a także rozrastanie się tego obszaru.

Pierwsza faza rozwojowa, obejmująca okres prezydentury Bogdana Zdrojewskiego i silnej pozycji ustrojowej Rady Miasta, która powoływała i odwoływała prezydenta, to przede wszystkim tworzenie rzeczywistego samorządu lokalnego i przejmowanie w drodze komunalizacji majątku od Skarbu Państwa, także zadań publicznych. Jednak już w tym okresie podjęte zostały istotne działania na rzecz rozwoju społeczno-gospodarczego miasta. Należy podkreślić, że od początku transformacji we Wrocławiu narracja rozwojowa bazowała na całkowitej rezygnacji z jakichkolwiek resentymentów niemieckich, podkreślaniu wielokulturowej historii Wrocławia i dużej otwartości na inwestycje zagraniczne. Miasto w zmianie wizerunku skoncentrowało się na odrestaurowaniu historycznego centrum miasta jako atrakcji turystycznej, modernizacji infrastruktury technicznej i społecznej. Istotnym „handicapem” Wrocławia i innych miast na Ziemiach Odzyskanych był fakt, że historia własności nieruchomości zaczynała się w 1945 r., co prowadziło do tego, że liczne nieruchomości w mieście zostały skomunalizowane i ich dysponentem w rozmowie z inwestorami był samorząd Wrocławia, a w przypadku gruntów prywatnych krótka 45-50 letnia historia własności była istotnym ułatwieniem dla inwestorów w szybkim pozyskiwaniu praw własności do nieruchomości pod inwestycje. Kolejną przewagą Wrocławia w okresie po 1989 roku była bliskość granic Unii Europejskiej i fakt, że zarówno wielcy, jak i przede wszystkim średni i mali inwestorzy zagraniczni inwestowali w Polsce poczynając od zachodniej części kraju. Należy podkreślić, że ważnym motorem napędowym rozwoju Wrocławia w okresie 1993-1997 były przygotowania do Kongresu Eucharystycznego i dwudniowej wizyty Papieża Jana Pawła II. W tym okresie powstał i był realizowany przez władze miejskie i wojewodę kompleksowy program działań przygotowawczych obejmujący budowę i modernizację infrastruktury technicznej i społecznej, rewitalizację zabytkowego centrum (okolice rynku i Ostrów Tumski), rozwoju bazy hotelowej, wspomagany finansowo przez władze centralne.

Był to również okres pewnej izolacji Wrocławia w stosunku do swojego potencjalnego obszaru metropolitalnego i skoncentrowania się miasta na samym sobie. Prezydent Wrocławia był generalnie niechętny wszelkim inicjatywom współpracy w ramach ówczesnie istniejącego województwa wrocławskiego. Inicjatywy takiej współpracy były inicjowane przez Sejmik województwa wrocławskiego i miały ograniczone efekty. Innym mankamentem tego okresu rozwoju miasta była niechęć do sprzedaży przedsiębiorcom lokali i nieruchomości miejskich w centrum miasta i preferowanie niemal wyłącznie formy dzierżawy. Taka filozofia gospodarowania nieruchomościami komunalnymi przy bardzo znacznym ich zasobie w przestrzeni centrum miasta ograniczyła inwestycje prywatne dzierżawców, którzy nie mogli być zainteresowani długookresowym inwestowaniem w obcą własność. W efekcie

centrum miasto zaczęło stopniowo obumierać i zostało przejściowo zdominowane przez oddziały bankowe i siedziby bogatych podmiotów gospodarczych. Ważnym dokumentem strategicznym wypracowanym pod kierownictwem prof. R. Galara i J. Waszkiewicza z inicjatywy Rady Miejskiej Wrocławia była strategia rozwoju „Wrocław 2000 plus” przyjęta do realizacji w 1998 r.

Pierwsza faza rozwojowa zakończyła się powodzią w lipcu 1997 r. Praktycznie całe miasto przez kilka tygodni pozbawione było elektryczności, dostaw wody zdanej do picia, funkcjonowania systemu kanalizacyjnego, a także innych podstawowych funkcji dużej jednostki osadniczej. Efektem pozytywnym powodzi był efekt mobilizacji społecznej w walce z żywiołem i powstanie jednoczącej „legandy obrońców Wrocławia przed powodzią” mającej podstawy w fakcie, że tylko wyłącznie wysiłkiem spontanicznej i ochotniczej aktywności mieszkańców miasta nie uległo zalaniu zabytkowe i nowo odrestaurowane centrum miasta oraz wody powodziowe nie przedostały się do południowej części miasta. Wydarzenia związane z powodzią i przywracaniem miasta do życia po kataklizmie były podstawą wytworzenia się specyficznego dla Wrocławia kapitału społecznego i zastąpiły wymierającą już legendę miasta osadników z kresów wschodnich i Lwowa.

Druga faza rozwoju miasta wiąże się z prezydenturą Rafała Dutkiewicza (2002-2018), która z zachowaniem stabilności w funkcjonowaniu administracji miasta i ciągłości dobrych pomysłów, wniosła nową narrację rozwojową dla miasta, a także stała się otwarciem na współpracę w ramach obszaru otaczającego Wrocław, czyli powstawiania rzeczywistego obszaru metropolitalnego miasta. Ważnym dokumentem programującym ten rozwój była kolejna strategia rozwoju Wrocławia *Wrocław – Strategia 2020 plus* przyjęta przez Radę Miasta w 2006 r. Jest to już okres, gdy prezydent bezpośrednio wybierany posiada bardzo silną władzę wykonawczą i z tego powodu silna osobowość Prezydenta i jego klarowne pomysły na rozwój miasta jako ośrodka metropolitalnego w konsekwentny sposób były realizowane na przestrzeni ostatnich 16 lat. Ciągłość tych rządów i możliwość realizacji długookresowych projektów jest istotnym czynnikiem sukcesu Wrocławia w wymienionym okresie. Należy mieć na uwadze, że R. Dutkiewicz był na początku lat 90. przewodniczącym Komitetu Obywatelskiego „Solidarność”, natomiast okres 1990-2002 ze sporym sukcesem spędził w sektorze prywatnym działając w dużej mierze w układzie międzynarodowego biznesu. Efektem tego było wniesienie do lekko już skostniałej administracji miejskiej ducha otwartości na przedsiębiorczość, inwestorów i tworzenia partnerskiej współpracy między miastem a potencjalnym inwestorem. Należy dodać, że początek tej prezydentury to okres przed akcesją Polski do Unii Europejskiej i wysokiego poziomu bezrobocia na Dolnym Śląsku i we Wrocławiu (rok 2003 – Wrocław 12,9%, Dolny Śląsk – 14,9%, młodzież w wieku 18-25 lat – 18,2%). Naturalnym priorytetem rozwojowym dla miasta stało się tworzenie nowych miejsc pracy i w tym obszarze Prezydent Wrocławia i jego służby były bardzo skuteczne. Pozyskano największą do ówczesnych czasów inwestycję zagraniczną w Polsce koncernu koreańskiego LG Phi-

lips o wartości 429 mln euro i zlokalizowano ją na terenach obszaru metropolitalnego (w gminie Kobierzyce) poza granicami miasta. Utworzono specjalną agendę do współpracy metropolitalnej – Agencję Rozwoju Aglomeracji Wrocławskiej (ARAW) w 2006 r. jako wspólne przedsięwzięcie miasta Wrocław i gmin w otoczeniu Wrocławia obejmujących znaczną część powstającego obszaru metropolitalnego. ARAW stał się wyspecjalizowaną agendą współpracy metropolitalnej specjalizującą się w pozyskiwaniu i współpracy z inwestorami krajowymi i zagranicznymi zainteresowanymi inwestycjami w obszarze metropolii. Stopniowo przesuwano akcent pozyskiwania inwestorów z tworzenia miejsc pracy na tworzenie wysokiej wartości miejsc pracy. Efektem działań na rzecz tworzenia miejsc pracy jest fakt stopy bezrobocia we Wrocławiu i powiecie wrocławskim na poziomie 2,2% (2017). Drugim kierunkiem działań miasta w analizowanym okresie były wielkie wydarzenia i imprezy o znaczeniu co najmniej europejskim, które w opinii władz miasta miały podwójne znaczenie: promocję turystyczną miasta oraz wymuszanie terminowego kończenia dużych inwestycji infrastrukturalnych związanych z tymi wydarzeniami. Prezydent R. Dutkiewicz zastąpił utopijne pomysły swojego poprzednika starania się o EXPO na przystające do rzeczywistości wydarzenia, takie jak Mistrzostwa Europy w piłce nożnej, Europejska Stolica Kultury, World Games (tzw. Olimpiada sportów, które nie mieszczą się w Igrzyskach Olimpijskich), Zielona Stolica Europy. Efektem jest wzrost liczby turystów z poziomu 1 mln w 2002 r. do 5 mln w 2017 r., a także poważne inwestycje prywatne w rozwój bazy hotelowej.

Kolejnym ważnym ruchem miasta było szerokie otwarcie się na migrację w postaci pozyskania młodych ludzi z innych obszarów kraju (pierwsza w kraju akcja promocyjna na rzecz przeniesienia się do Wrocławia) i napływu imigrantów z poza Polski. W efekcie Wrocław jest obecnie największym ośrodkiem emigracji ukraińskiej w Polsce. Szacuje się, że we Wrocławiu przebywało w połowie 2017 r. 70-100 tys. obywateli Ukrainy³, którzy w istotny sposób uzupełniają niedobory na lokalnym i regionalnym rynku pracy w związku z bardzo niskim poziomem bezrobocia i sytuacją demograficzną miasta i województwa. Kolejnym elementem narracji rozwojowej obecnej prezydentury były przedsięwzięcia na rzecz podniesienia jakości życia mieszkańców. W sensie infrastrukturalnym wykorzystano wsparcie polityki spójności UE do skanalizowania praktycznie wszystkich osiedli peryferyjnych miasta, odnowiono układ komunikacyjny i tabor transportu publicznego, niemal ukończono obwodnicę drogową Wrocławia składającą się z północnego odcinka w standardzie autostrady i południowego odcinka drogi jednojezdniowej, co pozwoliło cały tranzyt samochodowy wyprowadzić poza miasto. Należy mieć na uwadze, że przed powstaniem nowych mostów na Odrze w obszarze metropolii cały tranzyt odbywał się przez mosty w centrum miasta zlokalizowane na przestrzeni niespełna 1 km długości rzeki Odry. Zrealizowano inwestycje ochrony przed powodzią wartości blisko 2 mld

³ 115 tys. oświadczeń o zamiarze powierzenia pracy cudzoziemcom w 2017 r. według informacji wojewódzkich i powiatowych urzędów pracy.

PLN, które uzupełniono miejskimi inwestycjami, co doprowadziło do powstania *waterfront* stwarzając atrakcyjne turystycznie i rekreacyjnie obszary związane z wodą. Należy do tego dodać programy rewitalizacji kolejnych części miasta ze starszą zabudową mieszkalną oraz obiekty kultury, takie jak Narodowe Forum Muzyki, Centrum Nauki i Wiedzy o Wodzie Hydropolis, Afrykarium we wrocławskim ZOO czy też wielofunkcyjny Stadion z liczbą miejsc siedzących zadaszonych netto dla 42.8 tys. widzów. Ważnym przedsięwzięciem infrastrukturalnym była rozbudowa regionalnego Portu Lotniczego Wrocław, którego obecne parametry obsługi pasażerskiego ruchu lotniczego sytuują znacznie powyżej lotnisk w Poznaniu i Łodzi.

4. Wyzwania na przyszłość

Należy zauważyć, że obecna narracja rozwojowa ulega pewnemu wyczerpaniu. Przed miastem jako ośrodkiem metropolitalnym stoi konieczność stworzenia nowej narracji rozwojowej jako wskazania kierunku pożądanych zmian cywilizacyjnych i sposobów ich realizacji. W obecnej sytuacji zakończenia misji Rafała Dutkiewicza jako prezydenta Wrocławia i lidera rozwoju miasta w mijającym okresie, trudno jest przewidzieć, w którym kierunku pójdą takie zmiany. Niemniej jednak można wskazać listę podstawowych wyzwań, przed którymi stoi Wrocław jako miasto-matka dla swojego obszaru metropolitalnego:

- dalsza poprawa jakości życia mieszkańców jako priorytet,
- poprawa funkcjonowania transportu publicznego zarówno w układzie samego miasta, jak i całego obszaru metropolitalnego, (*urban mobility*),
- zmniejszenie kongestii w ruchu miejskim i w codziennych dojazdach do pracy z obszaru metropolitalnego,
- wysokopłatne miejsca pracy,
- asymilacja imigracji ukraińskiej jako stałych mieszkańców metropolii,
- silniejsze i podmiotowe wpisanie Wrocławia w system relacji z innymi metropoliami (*flows*),
- zagrożenie relokacją miejsc pracy i sektorów (nawet części tych z BPO uznawanych za bardziej wysublimowane) w wyniku wzrostu kosztów siły roboczej,
- kontynuowanie procesów rewitalizacyjnych osiedli miejskich o starej zabudowie,
- powszechny dostęp do szybkiego Internetu w całym obszarze metropolitalnym, (*digital inclusion & digital transition*),
- jakość powietrza w obszarach z lokalnymi i indywidualnymi systemami grzewczymi,
- jakość szkolnictwa podstawowego i średniego, w tym również zawodowego, (*skills*),
- gospodarka okrężna (*circular economy*),
- mieszkania (*affordable housing*),

- starzenie się populacji (*ageing*),
- generacyjne odmłodzenie kadr w administracji miejskiej i poprawa jakości jej funkcjonowania.

Lista wyzwań jest długa i nowy Prezydent i władze miejskie będą z pewnością dokonywały wyboru priorytetów w ramach budowania nowej narracji rozwojowej. Uchwalona przez Radę Miejską w 2017 r. *Strategia Rozwoju Wrocławia „Wrocław 2030”*, która jest raczej dokumentem ustępujących władz miejskich będzie z dużym prawdopodobieństwem podlegała istotnym modyfikacjom.

Literatura

- Castells M., 1996, *The Rise of the Network Society, The Information Age Economy, Society and Culture*. Vol. I. Blackwell, Cambridge, Oxford.
- Castells M., 2007, *Spółczesność sieci*. Wyd. polskie, PWN, Warszawa.
- Czyż T., 2009, *Koncepcje aglomeracji miejskiej i obszaru metropolitalnego w Polsce*. Przegląd Geograficzny, 81, 4: 445-459, Warszawa.
- ESPON, 2004, *The Role Specific Situation and Potentials of Urban Areas as Nodes in a Polycentric Development*, Final Report The ESPON Programme, Project 1.1.1, Luxemburg.
- ESPON, 2006, *Study on Urban Functions*, Final Report, The ESPON Programme, Project 1.4.3, Luxemburg.
- Gaczek W. M., 2009, *Gospodarka oparta na wiedzy w Poznaniu*. UE w Poznaniu, Poznań.
- Jałowiecki B., Gorzelak G., Smętkowski M., 2009, *Obszary metropolitalne w Polsce – diagnoza i rekomendacje*. Studia Regionalne i Lokalne, 10(35)/2009. Warszawa: 52-73,
- Korcelli P., 2007, *Metropolitan Functions as a Research Question: Definitions and Identifications in ESPON and Alternative Approaches*. GaWC, Research Bulletin, 248(A).
- Korcelli P., Degórski M., Drzazga D., Komornicki T., Markowski T., Szlachta J., Węclawowicz G., Zaleski J., Zaucha J., 2010, *Ekspertyza Projektu Koncepcji Zagospodarowania Przestrzennego Kraju do roku 2033*. Studia KPZK PAN, t. CXXVIII, Warszawa.
- Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030*, 2011, Monitor Polski, poz.252, 2011, Warszawa.
- Markowski T., Marszał T. (red.), 2006, *Metropolie, obszary metropolitalne, metropolizacja. Problemy i pojęcia podstawowe*. KPZK PAN, Warszawa.
- Porter M., 1990, *The Competitive Advantage of Nations*. M. Macmillan. London.
- Raport o polskich metropoliach*, 2015, [<http://www.pwc.pl/pl/publikacje/2015/raport-o-polskich-metropoliach-2015.html>].
- Strategia rozwoju „Wrocław 2000 Plus”*, Urząd Miejski Wrocławia, Wrocław, 1998.
- Strategia rozwoju Wrocławia „Strategia – Wrocław 2020 Plus”*, Urząd Miejski Wrocławia, Wrocław 2006.
- Strategia rozwoju Wrocławia „Wrocław 2030”*, Urząd Miejski Wrocławia, Wrocław 2017.
- Śleszyński P., 2013, *Delimitacja Miejskich Obszarów Funkcjonalnych stolic województw*. Przegląd Geograficzny, nr 85(2), Warszawa: 173-197.